

УДК 639.1.04

ОСОБЛИВОСТІ ФАУНИ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА МИСЛИВСЬКИХ УГІДЬ НА ПРИКЛАДІ ДЕРЖАВНОГО ПІДПРИЄМСТВА "УМАНСЬКЕ ЛІСОВЕ ГОСПОДАРСТВО"

І.В. Козаченко¹, В.В. Поліщук², А.Ф. Балабак³

Наведено характеристику Уманського лісового господарства та класифікацію найпоширеніших представників його фауни. Установлено частку річного приросту основних тварин дикої фауни, зокрема і козулі, яка змінюється в середньому у межах 15 %. Аналогічні результати отримано стосовно частки річного приросту кабана, яка в середньому становить 25 %. Фактична його чисельність у господарстві – 15 особин. Оптимальна чисельність становить 21 особину. Також досліджено і виконано розрахунок чисельності зайця (з підтриманням її на рівні "господарсько-допустимої") за роками ревізійного періоду з урахуванням щорічного вилучення 18 % та рекомендовано господарству проводити обліки зайця, з прив'язкою до розрахункової площі стації мешкання (висока чисельність за досить низького рівня біотехніі викликає деякий сумнів).

Здійснено порівняльну характеристику підсумкових запланованих орієнтовних показників росту чисельності та розмірів вилучення основних видів мисливської фауни господарства на початок і кінець ревізійного періоду. Визначено чисельність основних видів мисливської фауни в господарстві, яка підтримується на рівні "господарсько-допустимої" упродовж всього ревізійного періоду, за винятком кабана.

Ключові слова: фауна, лісове господарство, кабан, козуля, заєць, ревізійний період, облік, показники росту.

Вступ. Ліс та наявні в ньому тварини є компонентами біогеоценозу, що впливають значною мірою на існування людини та один одного. Важливе значення у мисливському господарстві мають біотехнічні заходи, спрямовані на підвищення оптимальної ємності угідь. Людина своєю діяльністю може впливати на життєдіяльність тварин та місце їх проживання. Вводячи наукові дослідження та досвід у практику ведення мисливського господарства, можна досягти позитивних результатів щодо підвищення продуктивності угідь, доводячи щільність тварин в угіддях до максимального [1-3].

Нині в Україні існує кілька основних форм організації мисливських угідь, а саме державні спеціалізовані мисливські, державні промислові та мисливські, мисливські господарства в межах спеціалізованих лісгосподарських підприємств, приписні мисливські колективи. Разом з тим, навіть у буферній зоні об'єктів державного заповідного фонду – регіональних ландшафтних та національних природних парках. Однак пріоритети господарювання відводять полюванню чи не останню роль [4, 5].

Географічне розташування, сприятливі кліматичні умови і різноманітність угідь зумовлюють наявність у Черкаській обл. досить значної кількості мисливських тварин, сучасне поширення яких тісно пов'язане з природною зональністю території – зоною Лісостепу. Тому для Черкащини характерні як представники лісової, так і степової фауни: лось, козуля європейська, кабан дикий, плямистий і благородний олені, заєць, лисиця, борсук, бобр, видра, ондатра тощо. Трапляються степові, водоплавні та болотяні птахи.

Різноманітність видового складу фауни і ландшафтно-кліматичні умови сприяють розвитку мисливського господарства, збільшенню поголів'я диких тварин. Сприяє цьому й налагоджений облік кількості тварин і птахів, які є об'єктами полювання. Таксацію проводять двічі на рік – на копитних тварин та хутрових звірів у січні-лютому, на пернату дичину – у серпні. Важливе значення при цьому має облік відстріляної дичини, особливо неліцензійних видів – пернатих і зайця.

Під час проведення біотехнічних заходів потрібно чітко знати, яка кількість тварин повинна бути оптимальною в угіддях, оскільки перевищення максимальної кількості тварин може негативно вплинути на лісове господарство. Своїм втручанням у виконанні біотехнічних заходів людина може значно збільшити чисельність тварин та підвищити продуктивність угідь. Найбільшу увагу потрібно приділяти кількості кормів у зимовий період, створенню місць, де тварини могли б відпочити та сховатись від браконьєрів та хижаків, розмноженню тварин, хворобам та боротьбі з ними.

Отже, у господарствах мисливського та лісомисливського спрямування назріла нагальна потреба створення мозаїчних мисливських угідь, зокрема, утворення лісових масивів з окремих досить значних (до кількох десятків гектарів) ділянок мішаних насаджень. Вони мають складатися з дерев приблизно одного віку, але самі ділянки за віком мають відрізнятися одна від одної. Такі масиви матимуть чудові умови для відтворення мисливської фауни і можуть бути створені в кілька прийомів шляхом проведення вибіркових рубок. У перспективі ж мають встановити визначені проміжки часу, через які потрібно проводити рубки на тій чи іншій ділянці [6, 7].

Підвищення рентабельності мисливського господарства на території нашої держави доцільно проводити не тільки традиційними біотехнічними заходами: підгодівля тварин, штучне збільшення їх чисельності, створення захисних умов, контроль над чисельністю хижаків, ветеринарно-санітарні заходи, спорудження штучних водойм та водопоїв, організація відтворювальних дільниць, але потрібно докорінно переглянути пріоритети загального лісомисливського господарювання.

В Україні ведення мисливського господарства тісно пов'язане з іншими сферами людської діяльності – лісовим і сільським господарством, що створює передумови для його орієнтації за зразком ведення у розвинених європейських країнах. Україна має значний потенціал для високоефективного ведення мисливського господарства (різноманітний склад мисливської фауни, сприятливі кліматичні умови, можливість розвитку мисливського туризму тощо). Загальнодержавні тенденції розвитку агропромислового і лісового комплексів висувають перед мисливським господарством нові вимоги, які мають відповідати сучасному світогляду щодо раціонального використання мисливських ресурсів, відновлення національних мисливських традицій і забезпечення власної рентабельності [8-10].

Правильне здійснення біотехнічних заходів з налаштованою охороною сприяє збільшенню чисельності мисливських тварин у господарстві, але також є способом "притягування" їх сюди із сусідніх господарств. Раціональне приро-

¹ доц. І.В. Козаченко, канд. с.-г. наук – Уманський НУС;

² проф. В.В. Поліщук, д-р с.-г. наук – Уманський НУС;

³ проф. А.Ф. Балабак, д-р с.-г. наук – Уманський НУС

доохоронне мисливське господарство на сучасному етапі немислиме без вжиття біотехнічних заходів. Розміщення мисливських тварин по території перебуває у прямій залежності від кількості та якості кормів на ній в усі пори року. Тому під час створення мисливських господарств потрібно передусім враховувати кормовий баланс угідь.

За потреби його треба нарощувати. Якщо у весняно-літньо-осінній період для більшості видів мисливських тварин вистачає природних кормів, то в зимовий період, особливо багатосніжний, для багатьох видів тварин характерна їх нестача. Наростити кормову базу можна шляхом висіву чи насадження рослин, створенням реміз, заготівлею і викладкою кормів, створенням штучних місць підгодівлі, лісгосподарськими заходами, спрямованими на поліпшення кормової бази тощо. Участь у створенні та поповненні кормової бази мисливських угідь обов'язкова [11, 12]. Тому дослідження сучасного стану мисливської фауни на території мисливського господарства ДП "Уманське ЛГ", а також розроблення низки біотехнічних заходів, спрямованих на підвищення чисельності мисливських тварин в угіддях, покращення популяцій мисливських тварин і середовища їх існування, є актуальним.

Методика проведення дослідження. ДП "Уманське ЛГ" розташоване в західній частині Черкаської обл. на території шести адміністративних районів: Монастирищенського, Жашківського, Христинівського, Маньківського, Тальнівського та Уманського, до складу лісгоспу входить сім лісництв перерахованих вище районів. Історія підприємства бере свій початок із 1932 р., коли на основі об'єднання частини приватних і державних лісів утворилось майбутнє потужне лісгосподарське підприємство, яким воно залишається й досі. Загальна площа земель лісового фонду становить 30332,6 га, з них вкриті лісовою рослинністю землі становлять 28142,6 га, зокрема лісові культури – 20282,6 га (рис. 1, 2).

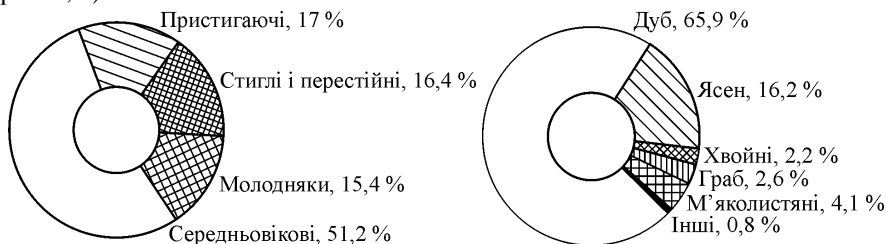

Рис. 1. Розподіл лісових насаджень за групами віку

Рис. 2. Розподіл лісових насаджень за основними панівними породами

Площу мисливських угідь наведено у табл. 1.

Мисливські угіддя представлені лісовими масивами ДП "Уманський ЛГ": Синицького лісництва: урочища "Шелест" (кв. 26-47, 117), "Синицько-Паланський ліс" (кв. 48-97); Юрківського лісництва: урочища "Погорільська дача (Південна)" (кв. 23-72), "Великий ліс" (кв. 73-86).

Загальна площа мисливських угідь господарства становить 3683 га, зокрема: лісові – 3439 га; польові – 61 га; водно-болотні – 5 га; інші (забудовані тери-

торії, лісокультурні розсадники, плантації, дороги, просіки та ін. Синицького і Юрківського лісництв ДП "Уманський ЛГ") – 178 га. Урочища "Шелест" і "Синицько-Паланський ліс" Синицького лісництва мисливського господарства ДП "Уманське ЛГ" межують з мисливськими угіддями Уманської і Христинівської районних громадських організацій УТМР.

Табл. 1. Площа мисливських угідь та чисельність персоналу

Найменування	Одиниця виміру	Фактично
Площа мисливських угідь, наданих у користування – усього:	га	3683
зокрема за категоріями угідь:	га	3439
лісова	га	61
польова	га	5
водно-болотна	га	5
Площа мисливських угідь, охоплених мисливським упорядкуванням, усього:	га	3683
з неї мисливських угідь, упорядкованих у звітному році	га	–
Облікова кількість штатних працівників, зайнятих у мисливському господарстві на кінець звітного року	осіб	3
зокрема:		
мисливствознавців	осіб	2
штатних егерів	осіб	1

Урочища "Погорільська дача (Південна)" і "Великий ліс" Юрківського лісництва мисливського господарства ДП "Уманське ЛГ" межують з мисливськими угіддями Уманської районної громадської організації УТМР; а західна, частково північна і південна межа зазначених урочищ є адміністративною межею Черкаської і Вінницької областей. Чисельність працівників лісгоспу становить 237 осіб (станом на 1.11.2015 р.).

Результати дослідження. Унаслідок проведених досліджень встановлено частка річного приросту основних тварин дикої фауни, зокрема і козулі, яка змінюється в середньому в межах 15 %. Фактична чисельність козулі в господарстві становить 101 особину, а оптимальна чисельність у господарстві – 67 особин.

Згідно з "Настановою з упорядкування мисливських угідь", якщо фактична чисельність перевищує оптимальну, користувач самостійно вирішує утримувати таку чисельність завдяки інтенсифікації біотехнічних заходів (викладки додаткової кількості кормів, створення кормових полів тощо) чи інтенсивно експлуатувати поголів'я і підтримувати фактичну чисельність на рівні оптимальної – частка вилучення в таких випадках може перевищувати норми вилучення.

У табл. 2 наведено розрахунок чисельності козулі європейської (з підтриманням її на рівні "господарсько-допустимої") за роками ревізійного періоду з урахуванням щорічного вилучення в розмірі 13 %. За утримання чисельності мисливської фауни на рівні "господарсько-допустимої" мисливському господарству рекомендується особливу увагу звернути на якісне та своєчасне проведення комплексу біотехнічних заходів.

Аналогічні результати отримано стосовно частки річного приросту кабана дикого, яка в середньому становить 25 %. Фактична його чисельність у госпо-

дарстві – 15 особин. Оптимальна чисельність становить 21 особину. У табл. 3 охарактеризовано і виконано статистичний розрахунок чисельності кабана дикого за роками ревізійного періоду з урахуванням щорічного вилучення в розмірі 11-19 %. Стосовно частки річного приросту зайця, то вона становить, в середньому 25 %. Його фактична чисельність у господарстві – 80 особин, а оптимальна становить 19 особин.

Табл. 2. Динаміка чисельності та розміри вилучення козулі європейської, середнє за 2013-2016 рр.

Основні дані	Рік	Осіньна чисельність, особин		План вилучення за проектом		Зимова чисельність після сезонного полювання
		проектна	%	особин	проектна	
Приріст – 15 %	2013	116	13	15	101	101
Мін. щільність на 1 тис. га – 12 ос.	2014	116	13	15	101	101
Площа угідь, придатних для проживання – 3,5 тис. га	2015	116	13	15	101	101
Оптимальна чисельність – 67 ос.	2016	116	13	15	101	101

Табл. 3. Динаміка чисельності та частка вилучення кабана дикого, середнє за 2013-2016 рр.

Основні дані	Рік	Осіньна чисельність, особин		План вилучення за проектом		Зимова чисельність після сезонного полювання
		проектна	%	особин	проектна	
Приріст – 25 %	2013	26	19	5	21	21
Мін. щільність на 1 тис. га – 4 ос.	2014	26	19	5	21	21
Площа угідь, придатних для проживання – 3,5 тис. га	2015	26	19	5	21	21
Оптимальна чисельність – 21 ос.	2016	26	19	5	21	21

У табл. 4 наведено розрахунок чисельності зайця (з підтриманням її на рівні "господарсько-допустимої") за роками ревізійного періоду з урахуванням щорічного вилучення в розмірі 18 %.

Табл. 4. Динаміка чисельності та частка вилучення зайця

Основні дані	Рік	Осіньна чисельність, особин		План вилучення за проектом		Зимова чисельність після сезонного полювання
		проектна	%	особин	проектна	
Приріст – 25 %	2013	98	18	18	80	80
Мін. щільність на 1 тис. га – 20 ос.	2014	98	18	18	80	80
Площа угідь, придатних для проживання – 2,7 тис. га	2015	98	18	18	80	80
Оптимальна чисельність – 19 ос.	2016	98	18	18	80	80

Аналізуючи табл. 4, зроблено висновок, що мисливському господарству потрібно звернути увагу на проведення обліку зайця, з прив'язкою до розрахункової площі стації мешкання (висока чисельність за досить низького рівня біотехніки викликає деякий сумнів). Для порівняння, у табл. 5 представлено підсумкові заплановані орієнтовні показники росту чисельності та розмірів вилучення основних видів мисливської фауни господарства на початок і кінець ревізійного періоду.

Табл. 5. Чисельність основних видів мисливської фауни за ревізійний період

Основний вид мисливської фауни	Початок ревізійного періоду				Кінець ревізійного періоду			
	зимова чисельність, особин	у % до оптимальної ємності	розмір вилучення		зимова чисельність, особин	у % до оптимальної ємності	розмір вилучення	
			%	особин			%	особин
Козуля європейська	101	151	13	15	101	151	13	15
Кабан дикий	15	71	11	2	21	100	19	5
Заєць	80	132	18	18	80	132	18	18

Згідно з наведеними вище таблицями, чисельність основних видів мисливської фауни в господарстві підтримується на рівні "господарсько-допустимої" протягом всього ревізійного періоду, за винятком кабана дикого.

Висновки. Інтенсивне використання мисливських угідь, що визначає рівень розвитку та організації мисливського господарства, неможливе без активного чи пасивного втручання та мисливського контролю всіх процесів лісо- чи сільськогосподарського виробництва.

1. Загальна площа мисливських угідь господарства становить 3683 га, зокрема: лісові – 3439 га; польові – 61 га; водно-болотні – 5 га; інші (забудовані території, лісокультурні розсадники, плантації, дороги, просіки та інше Синицького і Юрківського лісництв ДП "Уманське ЛГ") – 178 га.
2. Лісовий фонд у зоні діяльності мисливського господарства представлений лісовими масивами Синицького і Юрківського лісництв ДП "Уманське ЛГ".
3. Серед покритих лісом земель переважають пристиглі, стиглі та перестійні насадження. Молодняки займають відносно невелику площу. Основна лісотвірна порода – дуб звичайний.
4. Розташування господарства, сприятливі кліматичні умови та значна площа вкритих лісовою рослинністю угідь зумовлюють поширення основних видів мисливської фауни, яка нині має такі показники: дикий кабан – 21 особина, козуля європейська – 101 особина, заєць – 80 особин.
5. Середній клас бонітету для козулі становив 3,1; для кабана – 3,0; для зайця – 3,4.

Література

1. Аксёнов И.О. Ориентирование в лесу / И.О. Аксёнов // Охота и охотничье хозяйство : сб. науч. тр. – 1984. – № 6. – С. 18-22.
 2. Анучина Н.П. Вопросы лесного охотоведения / Н.П. Анучин // Научные труды : сб. науч. тр. – М. : Изд-во "Пушкино", 1964. – 52 с.
 3. Горшенин Н.М. Лесоводство / Н.М. Горшенин. – Львов : Изд-во "Вища шк.", 1977. – 303 с.
 4. Атаманчук П.С. Практикум з безпеки життєдіяльності та охорони праці : навч.-метод. посіб. / П.С. Атаманчук, В.В. Мендерецький, О.П. Панчук. – Кам'янець-Подільський : Вид-во ВОП О.В. Сисин, 2007. – 140 с.
 5. Гандзюк М.П. Основи охорони праці : підручник [для студ. ВНЗ] / М.П. Гандзюка, Є.П. Желібо, М.О. Халімовський. – К. : Вид-во "Каравела"; Львів : Вид-во "Новий Світ". – 2000, 2003. – 408 с.
 6. Бондаренко В.Д. Мисливствознавство / В.Д. Бондаренко, І.В. Делеган, К.А. Татарінов. – К. : Вид-во "Либідь", 1993. – 197 с.
 7. Груздев В.В. Экология зайца-русака (население вида как элемент ландшафта) / В.В. Груздев. – М. : Изд-во Московского ун-та, 1974. – 164 с.

8. Величкин И.К. Не преувеличивает опасность / И.К. Величкин // Охота и охотничье хозяйство : сб. науч. тр. – 1984. – № 1. – С. 19-20.
9. Дежкин В.В. Охота и охотничье хозяйство мира : справ. пособ. / В.В. Дежкин. – М. : Изд-во "Лесн. пром-сть", 1983. – 358 с.
10. Жарков И.В. О методах применяемых в США при изучении копытных в лесу / И.В. Жарков // Сборник сообщений ин-та леса : сб. науч. тр. – М. : Изд-во АН СССР. – 1959. – Вып. 13. – 363 с.
11. Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань мисливського господарства, полювання та рибальства, охорони, використання та відтворення тваринного світу". – К. : Вид-во "Відомості Верховної Ради України". – 2010. – № 10. – С. 211.
12. Настанова з упорядкування мисливських угідь / упоряд. та голов. ред. М.В. Шадура. – К. : Вид-во Держкомлісгосп України, 2002. – 114 с.

Надійшла до редакції 14.11.2016 р.

Козаченко І.В., Полищук В.В., Балабак А.Ф. Особенности фауны и характеристика охотничьих угодий на примере государственного предприятия "Уманское лесное хозяйство"

Приведены характеристика Уманского лесного хозяйства и классификация наиболее распространенных представителей его фауны. Установлено доленое участие годового прироста основных животных дикой фауны, в том числе и косули, которое колеблется в среднем в пределах 15 %. Аналогичные результаты получены относительно размера годового прироста кабана, который в среднем составляет 25 %. Фактическая его численность в хозяйстве – 15 особей. Оптимальная численность составляет 21 особь. Также исследованы и приведены расчеты численности зайца (с поддержанием ее на уровне "хозяйственно-допустимой") по годам ревизионного периода с учетом ежегодного изъятия в размере 18 % и рекомендовано хозяйству проводить учеты зайца, с привязкой к расчетной площади стаии обитания (высокая численность при достаточно низком уровне биотехнии вызывает некоторое сомнение).

Приведена сравнительная характеристика итоговых запланированных ориентировочных показателей роста численности и размеров изъятия основных видов охотничьей фауны хозяйства на начало и конец ревизионного периода. Определена численность основных видов охотничьей фауны в хозяйстве, которая поддерживается на уровне "хозяйственно-допустимой" в течение всего ревизионного периода, за исключением кабана.

Ключевые слова: фауна, лесное хозяйство, кабан, косуля, заяц, ревизионный период, учет, показатели роста.

Kozachenko I.V., Polishchuk V.V., Balabak A.F. Some Peculiarities of the Fauna of Hunting Areas on the Example of "Uman Forestry" State Enterprise

Some characteristics of Uman forestry are given and classification of the most common representatives of its fauna is suggested. The annual increase in basic animal wildlife is defined, deer in particular, which varies, on average, within 15 %. Similar results are obtained regarding the annual increase of boar, which on average is 25 %. Its actual number in the enterprise is 15 individuals. The optimum number is 21 individuals. Calculation of the number of hares (while maintaining it at an "economically acceptable level") by a year revision period taking into account the annual removal at 18 % is made and the enterprise is recommended to conduct hare population estimates with reference to the estimated area of habitats (a great number at a rather low biotechnical level is somewhat doubtful). The comparative description of the planned benchmarks of the increase in number and amount of removal of the main representatives of hunting fauna of the enterprise at the beginning and end of the revision period is made. The number of main species of hunting fauna in the enterprise which is maintained at "economically acceptable" level throughout the revision period with the exception of wild boar is determined.

Keywords: fauna, forestry, wild boar, deer, hare, revision period, accounting, increase rates.

УДК 630*81/*88:340.131

ЛІСОВА ГАЛУЗЬ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ВИМОГ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКОННОСТІ ПОХОДЖЕННЯ ДЕРЕВИНИ

П.В. Кравець¹, О.П. Павлішук²

Проаналізовано вимоги європейського законодавства щодо забезпечення законності походження деревини та їхній вплив на лісову галузь України. Окреслено національний та міжнародний досвід використання систем контролю руху деревини як інструменту управління лісовою галуззю України на засадах сталого розвитку. Обґрунтовано напрям удосконалення системи контролю руху деревини з урахуванням європейських вимог до забезпечення законності її походження.

Зазначено, що система контролю руху деревини має враховувати як складові елементи системи належної перевірки відповідно до регламенту ЄС 995/2010, так і передбачати взаємозгодження чинних інструментів контролю руху деревини на основі передових інформаційних технологій, залучення в систему контролю руху деревини усіх суб'єктів підприємницької діяльності незалежно від форм власності.

Ключові слова: сталий розвиток, система контролю руху деревини, деревина законного походження, система належної перевірки, сертифікація ланцюга постачань деревини.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Невід'ємною складовою частиною впровадження в Україні європейських стандартів життя та виходу України на провідні позиції у світі має бути забезпечення управління лісами та лісовим господарством на засадах сталого розвитку, а також сприяння торгівлі законною і сталою лісовою продукцією. Дотримання таких вимог щодо торгівлі лісовою продукцією, визначених ст. 294 Угоди про асоціацію України та Європейського Союзу [10], сприятиме врахуванню інтересів як теперішнього, так і прийдешнього покоління щодо забезпечення невиснажливого використання лісових ресурсів, підтримки біологічного різноманіття, здатності лісів виконувати у довгостроковому періоді екологічні, економічні і соціальні функції.

Забезпечення попередження та ефективної боротьби з незаконними рубками та тіншовим оборотом деревини зумовлює важливість розвитку відповідного інструментарію, який, враховуючи євроінтеграційні орієнтири розвитку України, сприятиме практичній реалізації міжнародних зобов'язань країни у сфері управління лісами на засадах сталого розвитку.

Аналіз останніх наукових досліджень з досліджуваної проблеми. Досліджувана проблема охоплює коло питань, пов'язаних передусім із вимогами міжнародного, зокрема європейського, законодавства щодо забезпечення законності походження деревини, а також із впливом нормативних ініціатив Європейського Союзу на лісову галузь України. Останнє науковці розглядають, зокрема, у взаємозв'язку із потребою вдосконалення в Україні системи контролю руху деревини від виробника до споживача.

Загалом питання удосконалення управління та правозастосування у лісовій галузі з урахуванням євроінтеграційного вектора розвитку України досліджено

¹ доц. П.В. Кравець, канд. с.-г. наук – НУ біоресурсів і природокористування України, м. Київ;

² доц. О.П. Павлішук, канд. екон. наук – НУ біоресурсів і природокористування України, м. Київ